

Zorg voor vrijheid (2)

Creatief omgaan met alternatieven

Vrijheidsbeperkende maatregelen worden in de zorg onnodig veel toegepast, concludeerde de Inspectie in november 2008. Er loopt nu een campagne om het gebruik ervan terug te dringen. In deze *Zorg & Zeggenschap* het tweede artikel van een serie over Zorg voor Vrijheid. Over aandacht, ruimte, inzet van techniek en creatief omgaan met alternatieven. Met veel goede voorbeelden uit de sector van verzorging, verpleging, thuiszorg.

Onnodig gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen is niet alleen slecht voor de zorg aan cliënten, het raakt ook de zorginstelling zelf. Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn in strijd met de normen voor verantwoorde zorg voor thuiszorg, verzorging en verpleging. Deze zijn de laatste jaren het uitgangspunt voor klantenonderzoek én inspectiebezoek.

Al mogen vrijheidsbeperkende maatregelen alleen onder strikte voorwaarden worden toegepast, ze komen nog veel voor - en ook veel méér dan nodig. Het terugdringen van vrijheidsbeperkingen is echter complex, zo leert de ervaring van de afgelopen tien jaar.

Bewustwording

Vaak wordt gedacht dat personeelskrapte de belangrijkste oorzaak is. Dat is echter nauwelijks het geval, zo bleek uit onderzoek van de Universiteit van Maastricht naar het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen op vergelijkbare en verschillende verpleegafdelingen. De belangrijkste sleutel voor verbetering blijkt 'bewustwording' te zijn, een besef bij medewerkers dat het anders kán. Bij een beleid om vrijheidsbeperkende maatregelen terug te dringen, zal er goed en met alle betrokkenen over moeten worden gecommuniceerd. Vooral ook met de familie. "Soms wil de verpleging wel anders, maar wil de familie het niet," valt soms te horen.

Valpreventie

In de eerste aflevering in deze serie (*Zorg & Zeggenschap*, december 2008) was er behalve aandacht voor de ondertekening van het convenant Zorg voor Vrijheid, in het bijzonder aandacht voor valpreventie en het belang van het onderhouden van de bewegingsmogelijkheden en mobiliteit van ouderen. Want juist hiermee kunnen veel vrijheidsbeperkende maatregelen worden voorkómen. Maar liefst 80 procent van deze maatregelen worden in de ouderenzorg gemotiveerd met 'voorkómen van vallen, verwondingen.'

“De familie wil soms eerst veiligheid, uitsluiten van risico op vallen en verwondingen.”

Het blijkt overigens dat bij gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen zoals de Zweede band, het *aantal* verwondingen weliswaar minder is, maar dat de kans op ernstige ongelukken juist groter wordt.

Een ander beleid vergt dus een goede communicatie met medewerkers en familie en de cliëntenraad. En ook met cliënten zelf. “Het komt ook wel voor dat een andere bewoner met goede bedoelingen een bedhek terugplaatst, uit angst dat de buurman of -vrouw bewoner uit bed zal vallen.”

Drie sporen

Het ministerie van VWS (Volksgezondheid) wil via drie sporen Zorg voor Vrijheid helpen bevorderen. Via het beleidsprogramma ‘Zorg voor beter’ worden er praktische projecten gefinancierd om een cultuurverandering in instellingen te helpen stimuleren. De Inspectie speelt een inspecterende en stimulerende rol. Tegelijk werkt het ministerie aan een nieuw wetsvoorstel Zorg en dwang.

Deze zal op termijn de huidige wet BOPZ vervangen, zo is de bedoeling.

Nieuwe wetgeving is echter een heel lang proces, zeker bij een gevoelig onderwerp als dit. In de huidige ‘voortontwerpfase’ zijn veel brancheorganisaties – en namens cliënten ook uw organisatie LOC – gevraagd hierin mee te denken.

Bij het wetsvoorstel Zorg en dwang gaat het overigens niet alleen om het terugdringen van fixatie via een Zweedse band of een ‘diepe stoel’, maar ook om andere beperkende maatregelen, zoals die bijvoorbeeld in de geestelijke gezondheidszorg worden gebruikt.

“En bij Zorg voor Vrijheid gaat het om meer”, zo zei staatssecretaris Bussemaker bij de start van de lopende campagne. “Het gaat ook om zaken zoals huisregels.” (In deze Zorg & Zeggenschap vindt u op pagina 20 meer informatie over huisregels).

Goede voorbeelden

Voor het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen is aandacht nodig, zeggen veel betrokkenen. Zowel

van het management als van de medewerkers: goed kijken wat in een specifieke situatie nodig is.

Op deze manier zijn in de praktijk al heel veel goede alternatieven ontwikkeld die het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen helpen verminderen en voorkómen. We noemen hier een aantal goede voorbeelden die de inspectie toegepast zag worden of hoorde van medewerkers in de zorg.

- Een bed dat in totale laagstand kan worden gebracht. Uit bed vallen heeft dan geen ernstige gevolgen. Een praktisch alternatief is een matras op de grond. Soms kan een bedscherm of bedombouw van plexiglas worden gebruikt. Het maakt fixeren in bed onnodig. Zo mogelijk af te stemmen met de bewoner.

- Er zijn ook mogelijkheden in de sfeer van het helpen voorkómen van onrust bij de cliënt. Zoals belevingsgerichte zorg voor dementerende mensen. Een empathische benadering met als uitgangspunt de beleving van de cliënt. Wat speelt er in het innerlijk van de cliënt af? Waarom zou hij/zij angstig, onrustig kunnen zijn?

doening en rust bij bewoners. Soms worden er bijvoorbeeld tandemfietsen gebruikt om met bewoners erop uit te gaan.

- Een clown op bezoek. Het samenspelen met een clown is een uitlaatklep voor emoties. Dementerende bewoners komen door de directe interactie met de clown soms uit hun apathie of doorbreken hun normale patronen. Hiervoor opgeleide clowns geven op deze manier vreugde en zin bij dementerenden.

- Een goede herkenbaarheid van de omgeving draagt bij aan de eigen mobiliteit van (verwarde) bewoners. Bijvoorbeeld de kamerdeur van de cliënt voorzien van een voor de cliënt herkenbare foto. Zo weet de cliënt zijn/haar kamer zelf te vinden. Een voldoende groot en vrij loopcircuit voor bewoners (lieft in verbinding met de tuin).

Iemand noemde: foto's van een cliënt op deuren van een duim omhoog of omlaag om aan te geven waar hij wel of niet mag komen. Dit voorkomt onnodige interventie van medewerkers.

"Dementerende bewoner is ook een gewone bewoner"

In sommige gevallen kan een benaderingsoverleg waar verschillende disciplines aan deelnemen, helpen. Hier kan worden besproken op welke wijze een cliënt het beste kan worden benaderd. Waar mogelijk kan de cliënt, of een vertrouwenspersoon of mantelzorger die de persoon goed kent, bij de gewenste benadering zijn/haar inbreng hebben.

- Soms is een alternatief even eenvoudig als doeltreffend. Zoals een bordje 'niet storen bij het eten'...! Een goede sfeer en ambiance bij het eten wordt immers door iedereen gewaardeerd, ook door dementerende mensen en anderen die bij het eten hulp nodig hebben. Het kan zijn dat het (samen) eten in een prettiger sfeer en met meer rust verloopt door maaltijden in twee groepen te gebruiken.

- Voldoende diverse activiteiten – ook in de buitenlucht, ook op het individu gericht – dragen bij aan meer vol-

Een rustige slaapomgeving kan een goed alternatief zijn voor vastbinden. Met deze bedstee met verende kussens hoeven cliënten 's nachts geen Zweede band meer om.

Domotica en thuis

En dan is er nog de inzet van domotica als minder ingrijpend alternatief voor fysieke vrijheidsbeperking. Domotica is een verzamelbegrip van geavanceerde techniek, om de cliënt veilig en comfortabel te laten wonen. Bijvoorbeeld een chip in de schoen van de cliënt, een dwaaldetector. Hiermee kunnen bewegingen van cliënten die dwaal- of valgevaarlijk zijn, worden gevolgd. Op het congres was er een thuiswonende (licht) dementerende man met zijn echtgenote. Hij vertelde in de workshop van Idé (Innovatiekring Dementie)

hoe hij, ondanks dat hij gauw verdwaalt en de weg niet meer weet, nog dagelijks grote wandelingen door de stad kan maken. Via een GPS-systeem kan zijn vrouw op een computerscherm met een plattegrond van de stad namelijk zien waar in de stad hij zich bevindt. Via één druk op een knop kunnen ze elkaar spreken. Als hij niet meer weet waar hij is of hoe hij thuis kan komen, kan zijn vrouw hem naar huis loodsen of (met de auto) ophalen. Het geeft hen beide meer vrijheid, zo vertelden ze in de workshop.

“Vind je het nou niet vervelend dat je vrouw de hele tijd weet waar je rondhangt?” had iemand op straat wel eens aan hem gevraagd. “Ik kan hem ook wel eens uitzetten”, zei hij met een knipoog. (Zie *In beeld* p. 7).

Tot slot

Ondanks alle goede alternatieven die er worden ontwikkeld, zijn er grenzen aan wat er mogelijk is. “In sommige omstandigheden zijn alternatieven niet voldoende om de veiligheid van bewoners thuis of in een zorginstelling te garanderen” zei Jenneke van Veen, hoofdinspecteur langdurige zorg in haar inleiding op het congres Zorg voor Vrijheid. Haar slotoproep: “Gebruik fixerende maatregelen niet te lichtvaardig! Een dementerende bewoner blijft ook een gewone bewoner.”

Meer informatie

www.zorgvoorvrijheid.nl. Deze site bevat veel informatie. Het Inspectierapport Zorg voor Vrijheid van november 2008 is er te downloaden, evenals lezingen van het openingscongres. En via een besloten deel van de website kunnen medewerkers goede voorbeelden met elkaar uitwisselen.

Beleefwand. Het betasten van voorwerpen heeft vaak een gunstige invloed op het gedrag van dementerende ouderen. Zij worden er minder geagiteerd en agressief door.